

İntörn hemşirelik öğrencilerinin Koronavirüs (COVID-19) korkusunun aşı karşıtlığına etkisinin incelenmesi

Examining the impact of the fear of Coronavirus (COVID-19) in intern nursing students on anti-vaccination

● Dilek Yılmaz¹, ● Dilek Karaman² ● Hülya Yılmaz³

¹⁾ Bursa Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, Doç. Dr., Bursa.

²⁾ Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Ahmet Erdoğan Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Öğr. Gör. Dr., Zonguldak.

³⁾ Bursa Uludağ Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Genel Cerrahi Anabilim Dalı, Öğr. Gör. Dr., Bursa.

İletişim adresi:

Doç. Dr. Dilek Yılmaz

E-mail: dilekk@uludag.edu.tr

Geliş tarihi: 23.08.2021

Kabul tarihi: 30.11.2021

Yayın tarihi: 25.12.2021

Etik Kurul Onayı ve İzinler: Sağlık Bakanlığı SHGM Bilimsel Araştırma Komisyonu'ndan (İzin no: 2021-02-27T22-46-55), çalışmanın yapıldığı üniversitenin etik kurulundan (Tarih: 31 Mart 2021, Karar no: 2021-03) gerekli yasal izinler alındı.

Çıkar çatışması bildirilmemiştir

Alıntı Kodu: Yılmaz D. ve ark. İntörn hemşirelik öğrencilerinin Koronavirüs (COVID-19) korkusunun aşı karşıtlığına etkisinin incelenmesi. *Jour Turk Fam Phy* 2021; 12 (4): 179-191. Doi: 10.15511/tjtfp.21.00479.

Özet

Amaç: Bu çalışma, intörn hemşirelik öğrencilerinin Koronavirüs (COVID-19) korkusunun aşı karışıklığına etkisini incelemek amacıyla yapıldı.

Yöntem: Araştırma tanımlayıcı olarak Nisan 2021 - Mayıs 2021 tarihlerinde Marmara Bölgesi'nde yer alan bir devlet üniversitesinin hemşirelik bölümü intörn (son sınıf) öğrencileri üzerinde yürütüldü. Araştırmanın örneklemini araştırmaya gönüllü olarak katılan 96 öğrenci oluşturdu. Araştırma verileri "Öğrenci Tanıtım Formu", "Koronavirüs (COVID-19) Korkusu Ölçeği" ve "Aşı Karışıklığı Ölçeği" kullanılarak toplandı.

Bulgular: Araştırmaya dahil olan intörn hemşirelik öğrencilerinin "Aşı Karışıklığı Ölçeği" toplam puan ortalaması 51.94 ± 8.88 , COVID-19 Korkusu Ölçeği toplam puan ortalaması 15.05 ± 5.29 olarak bulunmuş olup, Aşı Karışıklığı Ölçeği ile COVID-19 Korkusu Ölçeği arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptandı ($p > 0.05$). Kadın, COVID-19 hastalığına yakalanan, pandemi sürecinde korku yaşayan ve aşı yaptırmak isteyen öğrencilerin COVID-19 Korkusu Ölçeği puan ortalamaları diğer öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek bulundu ($p < 0.05$). Ayrıca, aşı yaptırmaktan korkan ve aşı yaptırmak istemeyen öğrencilerin Aşı Karışıklığı Ölçeği puan ortalamasının diğer öğrencilere göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu görüldü ($p < 0.05$).

Sonuç: Bu araştırmanın sonucunda; pandemi sürecinde intörn hemşirelik öğrencilerinin bazı değişkenlerinin öğrencilerin aşı karışıklığını ve COVID-19 pandemi korkusunu etkilediği bulundu.

Anahtar kelimeler: COVID-19, COVID-19 korkusu, pandemi, aşı karışıklığı, aşı tereddüdü, hemşirelik öğrencisi, intörn hemşire

Summary

Aim: This study sought to examine the impact of the fear of Coronavirus (COVID-19) intern nursing students on anti-vaccination.

Method: The descriptive study was carried out with intern (senior) students in nursing department of a state university in the Marmara Region between April 2021 and May 2021. The sample of the study comprised 96 students who took part in the study voluntarily. The study collected the data using the "Student Description Form", "Fear of Coronavirus (COVID-19) Scale" and the "Anti-vaccination Scale".

Results: The mean total "Anti-vaccination Scale" score of the intern nursing students who took part in the study was 51.94 ± 8.88 and the mean total "Fear of COVID-19 Scale" was 15.05 ± 5.29 . There was no significant correlation between the Anti-vaccination Scale and the Fear of COVID-19 Scale ($p > 0.05$). The mean Fear of COVID-19 Scale scores were significantly higher in the female students, those who had caught COVID-19, those who had fear during the pandemic and those who intended to be vaccinated, compared to other students ($p < 0.05$). Also the mean total Anti-vaccination Scale scores were significantly higher in the students who had a fear of being vaccinated and did not intend to be vaccinated, compared to other students ($p < 0.05$).

Conclusion: According to the study; specific variables of intern nursing students affect their anti-vaccination and fear of COVID-19 in the pandemic process.

Key words: COVID-19, fear of COVID-19, pandemic, anti-vaccination, vaccine hesitancy, nursing student, intern nurse.

Alıntı Kodu: Yılmaz D. ve ark. İntörn hemşirelik öğrencilerinin Koronavirüs (COVID-19) korkusunun aşı karışıklığına etkisinin incelenmesi. Jour Turk Fam Phy 2021; 12 (4): 179-191. Doi: 10.15511/tjtfp.21.00479.

Giriş

COVID-19, Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkıp kısa sürede tüm dünyaya yayılan ve şiddetli akut solunum sendromu ve pnömoniye sebep olan bir virüstür.^(1,2) COVID-19 salgını, 2019'un sonlarında ortaya çıkan Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından neredeyse tüm dünyaya yayılması ve binlerce insanın yaşamını yitirmesine neden olmasıyla pandemi olarak ilan edilmiştir.⁽³⁾ Pandemi, Mayıs 2021 itibariyle dünyada 150 milyonun üstünde vakaya yol açmış ve 3 milyonun üzerinde ölüme neden olmuştur.^(4,5)

COVID-19 salgınının bireysel, ulusal ve uluslararası düzeyde yoğun etkileri olmuştur.⁽⁶⁾ Salgının bireysel anlamda çaresizlik, hastalık ve ölüm duygularını tetiklediği söylenebilir.⁽⁷⁾ Son derece yüksek enfeksiyon oranı ve nispeten yüksek ölüm oranıyla, bireyler doğal olarak COVID-19 hakkında endişelenmekte ve korku yaşamaktadırlar.⁽⁸⁾ Yapılan bir çalışmada, muhtemelen COVID-19 bulaşmış kişilerle temas kurma korkusunun yaşandığı bildirilmiştir.⁽⁹⁾

İnsanlarda yoğun korkulara yol açan COVID-19 enfeksiyonunun kesin tedavisi şu an için bilinmemekle birlikte, birçok ülkede bu enfeksiyondan korunmaya yönelik aşı uygulamaları başlamış ve devam etmektedir.⁽¹⁰⁾ DSÖ aşıları; "immün sistemimizin virüs ve bakteri gibi patojenleri tanıyıp onlarla savaşmasını sağlayan ve bunların oluşturduğu hastalıklara karşı vücudumuzu koruyan farmasötik ürünler" olarak tanımlamaktadır.⁽¹¹⁾

Bunun yanında, COVID-19 salgınına yönelik aşı uygulamalarına başlanmasıyla eş zamanlı olarak kişilerde aşı karşıtlığı da başlamıştır. Aşı karşıtlığı; aşı kararsızlığı, aşı tereddüdü ve aşı reddi gibi kavramları içermektedir. DSÖ ve UNICEF'e göre aşı karşıtlığı;

aşırı kabullenmekte gecikme veya aşırıya ulaşılmış olmasına rağmen reddetme durumu olup, bir ya da daha fazla aşı için söz konusudur.^(10,12) DSÖ, aşı karşıtlığını en büyük on küresel sağlık tehdidinden biri olarak görmektedir.⁽¹³⁾ Aşı kararsızlığı karmaşık bir olgudur; zamana, yere ve aşırıya göre değişebilir. Kayıtsızlık, uygunluk ve güven gibi faktörlerden etkilenebilir.⁽¹¹⁾ Aşı tereddüdünün, genelde popülasyonların geneline yayılmadığı ve belirli alt gruplara özgü olduğu düşünüldüğünde, hangi grupların aşılama konusunda tereddüt ettiğini, endişelerinin ne olduğunu, yani tereddüde yol açabilecek coğrafi, sosyokültürel veya politik çevreyi anlamak önemlidir.⁽¹²⁾

Alıcılar ve Çöl (2021)'ün belirttiğine göre; Nisan 2021'de Türkiye çapında 12 ilde yapılan Türkiye Raporu araştırmasında katılımcıların %20'sinin aşı olduğu, %53'ünün aşı olmayı düşündüğü, %25'inin ise COVID-19 aşısı olmayı düşünmediği bildirilmiştir.⁽¹⁴⁾ Aşı olmayı düşünmeyenler arasında en yaygın görüşlerin mevcut aşılar güvenmeme ve aşıların etkinliğine inanmama yönünde olduğu açıklanmıştır.^(4,14) Salmon ve ark. (2021)'nin ABD'de yaptıkları bir çalışmada da katılımcıların %45'i aşıların içeriğiyle ilgili endişeleri olduğunu belirtmiştir.⁽¹⁵⁾

Diğer yandan, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de hemşireler küresel düzeyde salgın olan COVID-19 ile mücadelede bir yandan ön safta görev yaparak hastaları iyileştirmeye çalışırken, diğer yandan çalışma ortamında patojene maruz kalma riski yaşamakta ve yoğun çalışma temposu içinde kendilerinin ve yakınlarının sağlığını koruma endişeleri taşımaktadırlar. Hemşireler, hastaneye yatmayı gerektiren komplike COVID-19 vakalarında en fazla hastaya bakan rolde, ön cephede hizmet vermektedir. Hasta ile en uzun

süreyi geçiren grup olan hemşirelere bu durumda daha çok gereksinim olduğu belirtilmektedir.⁽¹⁶⁻¹⁸⁾

COVID-19 salgınıyla birlikte sağlık kurumlarının yanı sıra tüm yükseköğretim kurumlarındaki eğitim-öğretim süreci de etkilenmiştir. COVID-19 pandemisi döneminde özellikle son sınıf intörn hemşirelik öğrencileri, uygulamalı derslerinin hastanede gerçekleştirilmesi nedeniyle en çok sıkıntı yaşayan grup olmuştur. Diğer yandan Şubat 2021'den sonra Türkiye'de son sınıf hemşirelik öğrencilerinin aşılama öncelikli grup olarak yer alması kararlaştırıldığı duyurulmuştur.⁽¹⁹⁾

Bu durum salgın korkusuyla baş etmeye çalışan bazı öğrencileri rahatlatırken, bazı öğrencilerde de aşı karşıtlığı düşüncesini oluşturmuş olabilir. Literatürde, intörn hemşirelik öğrencilerinde COVID-19 korkusu ve aşı karşıtlığı ilişkisinin incelendiği çalışmaya rastlanılmamıştır. Pandemi döneminde aşı karşıtlığının belirlenmesine yönelik çalışmaların genellikle toplum çalışmaları olarak yapıldığı görülmüştür.^(10,15,20,21)

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak bu çalışmada intörn hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 korkusu ve aşı karşıtlığı durumlarının belirlenmesi ve aralarındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmadan elde edilen bulguların; literatüre katkı sağlayacağı ve gerekli durumlarda müdahale yapılması fırsatı tanınması açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

Yöntem

COVID-19 pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının aşılama konusundaki görüşlerinin araştırılması önem taşımaktadır. Bu anlamda özellikle hemşirelik mesleğinin en güçlü adayları olan son sınıf hemşirelik öğrencilerinin bu konuyla ilgili tutumlarının ne olduğu sorusundan yola çıkılarak bu araştırma plan-

lanmıştır. Tanımlayıcı olarak yapılan bu araştırmanın evrenini, Nisan 2021 - Mayıs 2021 tarihleri arasında Marmara Bölgesi'nde bulunan bir devlet üniversitesinin hemşirelik bölümü son sınıf öğrencileri (n=176) oluşturdu. Araştırmanın örneklem seçiminde evrenin tamamına ulaşılması hedeflenmiş, fakat araştırmanın yürütüldüğü dönemde ulaşılabilen ve araştırmaya gönüllü olarak katılan 96 intörn hemşirelik öğrencisi araştırmanın örneklemine oluşturmuştur (Katılım Yüzdesi; %54,54).

Verilerin Toplanması

Araştırmanın veri toplama araçları olarak “Öğrenci Tanıtım Formu”, “Koronavirüs (COVID-19) Korkusu Ölçeği” ve “Aşı Karşıtlığı Ölçeği” kullanıldı.

Öğrenci Tanıtım Formu

Bu formda; öğrencilerin yaşı, cinsiyeti, ikamet ettiği yer, COVID-19 salgını hakkındaki bilgi alma kaynakları, COVID-19 hastalığını geçirme durumu, salgın korkusu yaşama durumu, COVID-19 aşısı yaptırmaktan korkma durumu ile aşı yaptırmaya isteğine yönelik sorulara yer verildi.

Koronavirüs (COVID-19) Korkusu Ölçeği

Koronavirüs (COVID-19) Korkusu Ölçeği, Ahorsu ve ark. (2020) tarafından geliştirilmiştir.⁽⁸⁾ Bakioğlu ve ark. (2020) tarafından Türkçe geçerlilik güvenilirlik çalışması yapılan ölçek, tek boyut ve 7 maddeden oluşmaktadır.⁽⁷⁾ Beş puanlık Likert tipi derecelendirme sistemine sahiptir (1: Kesinlikle katılmıyorum ve 5: Kesinlikle katılıyorum). Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçeğin tüm maddelerinden alınan toplam puan bireyin yaşadığı Koronavirüs (COVID-19) korkusu düzeyini yansıtmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 7 ile 35 arasında değişmektedir.

Ölçekten alınan yüksek puan yüksek düzeyde Koronavirüs korkusu yaşamak anlamına gelmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0.88 olarak bulunmuştur.⁽⁷⁾ Yapılan bu çalışmada ise ölçek toplam madde iç tutarlılık katsayısı 0.86 olarak hesaplandı.

Aşı Karşıtlığı Ölçeği

Aşı Karşıtlığı Ölçeği, 2020 yılında Kilincarslan ve arkadaşları tarafından geliştirilerek, geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır.⁽²²⁾ Ölçek uzun ve kısa formlardan oluşmaktadır. Ölçeğin, “Aşı yararı ve koruyucu değeri”, “Aşı karşıtlığı”, “Aşı olmamak için çözümler” ve “Aşı tereddüdünün meşrulaştırılması” olmak üzere 4 alt ölçeği bulunmaktadır. Bu çalışmada ölçeğin uzun formu kullanılmıştır.

Uzun formu; 4 alt boyuttan ve 21 maddeden oluşmakta ve 5 puanlık Likert tipi derecelendirme sistemine sahiptir (1: Kesinlikle katılmıyorum ve 5: Kesinlikle katılıyorum). Aşı yararı ve koruyucu değeri alt ölçeği maddeleri ters puanlanmaktadır. Ölçeğin hesaplanmış kesme değeri yoktur. Puan arttıkça aşı karşıtlığı/tereddüdü artmaktadır. Uzun form için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0.855 iken,⁽²²⁾ çalışmamızda kullanılan uzun formun Cronbach alfa iç tutarlılık katsayı değeri 0.83 olarak bulundu.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yürütülebilmesi için çalışmada kullanılan ölçeklerin Türkçe geçerlik ve güvenilirliğini yapmış olan yazarlardan (e-mail aracılığı ile), T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Bilimsel Araştırma Komisyonu'ndan (İzin no: 2021-02-27T22-46-55), çalışmanın yapıldığı üniversitenin etik kurulundan (Tarih: 31 Mart 2021, Karar no: 2021-03) gerekli yasal izinler alındı.

Verilerin Toplanması

Öğrencilere öncelikle araştırmanın amacı yazılı olarak belirtilerek, gönüllü olarak araştırmaya katılmak isteyen öğrencilerin bilgilendirilmiş onamları alındı. Öğrencilere; verilerin tümünün bilimsel çalışma için kullanılacağı ve ders notlarını kesinlikle etkilemeyeceği açıklandı. Anketler öğrencilere Google Forms e-mail aracılığı ile online anket şeklinde gönderildi ve yanıtlamalarını eksiksiz bitiren öğrencilerin gönderdiği formlar değerlendirmeye alındı.

Verilerin Analizi

Verilerinin değerlendirilmesi SPSS 22.0 paket programı ile yapıldı. Verilerin analizi için sayı, yüzde ve ortalama hesaplandı. Ölçeklerin toplam puan ortalaması hesaplanmış olup, ölçek puanlarının normal dağılıma uygunluğunu belirlemek için verilere Shapiro-Wilk normallik testi uygulandı. Ölçek puanlarının normal dağılım göstermediği belirlendiği için, verilerin analizinde parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U Testi ve Spearman Korelasyon Analizi kullanıldı. İstatistiksel anlamlılık 0.05 olarak kabul edildi.

Bulgular

Araştırmaya katılan intörn hemşirelerin yaş ortalamasının 22.51±2.0 yıl, çoğunluğunun kadın (%86,5) olduğu, %80,2'sinin ailesi ile birlikte kaldığı, %79,2'sinin COVID-19 salgını hakkında Sağlık Bakanlığı ve resmi kuruluşların açıkladığı haberlerle bilgi edindiği, %8,3'ünün COVID-19 hastalığına yakalandığı, %85,4'ünün salgın döneminde korku yaşadığı, %81,3'ünün aşılardan korkmadığı ve %83,3'ünün COVID-19 hastalığına karşı aşı yaptırmak istediği belirlendi (**Tablo 1**). Ayrıca, öğrencilerin %16,7'si aşı olmak istemediğini ve bu öğrencilerin tamamı aşı-

Tablo 1. İntörn öğrencilerin tanıtıcı bilgilerinin dağılımı

Değişkenler	Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	83	86.5
Erkek	13	13.5
İkamet Ettiği Yer		
Aile ile birlikte	77	80.2
Arkadaşla/tanıdık/akraba ile birlikte	19	19.8
COVID-19 Salgını Hakkındaki Bilgi Kaynağı*		
Sağlık Bakanlığı ve Resmi Kuruluşlar	76	79.2
TV	66	68.8
Sosyal Medya	53	55.2
Bilimsel Araştırma Sonuçları	41	42.7
Sosyal Çevre	23	24.0
COVID-19 Hastalığına Yakalanma Durumu		
Evet	8	8.3
Hayır	88	91.7
COVID-19 Salgını Döneminde Korku Yaşama Durumu		
Evet	82	85.4
Hayır	14	4.6
Aşı Yapılmasından Korkma Durumu		
Evet	18	18.8
Hayır	78	81.3
Aşı Yaptırma İsteği		
Evet	80	83.3
Hayır	16	16.7

*Katılımcılar birden fazla yanıt vermiştir.

nın güvenilirliği ile ilgili endişe taşıdıklarını ve güvenmediklerini ifade ettiler.

İntörn hemşirelik öğrencilerinin “Aşı Karşıtlığı Ölçeği” toplam puan ortalaması 51.94±8.88 olarak bulunmuş olup; öğrencilerin orta düzeyde aşı karşıtlığı düşüncesine sahip olduğu görüldü. Öğrencilerin “Covid-19 Korkusu Ölçeği” toplam puan ortalaması 15.05±5.29 (min:7, max:32) olarak bulundu. Bu bulgudan öğrencilerin COVID-19 Korkusu Ölçeği puanının orta düzeyde olduğu saptandı (**Tablo 2**).

COVID-19 Korkusu Ölçeği toplam puanı ile Aşı Karşıtlığı Ölçeği alt puan ve toplam puanı arasındaki korelasyon dağılımı incelendiğinde ise ölçeklerin aralarında hiçbir anlamlı ilişki olmadığı görüldü (**Tablo 3**).

Araştırmaya katılan intörn hemşirelik öğrencilerinin bağımsız değişkenlere göre Covid-19 Korkusu Ölçeği ile Aşı Karşıtlığı Ölçeği puan ortalamalarına yönelik bulgular **Tablo 4**'de gösterildi. Yapılan istatistiksel analize göre kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre Aşı Karşıtlığı alt boyut puanı ile COVID-19 Korkusu Ölçeği puan ortalamaları, COVID-19 hastalığına yakalanan, COVID-19 salgını döneminde korku yaşayan ve aşı yaptırmak isteyen öğrencilerin ise COVID-19 Korkusu Ölçeği toplam puan ortalamalarının diğer öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlendi (p<0.05, **Tablo 4**).

Ayrıca, aşı yaptırmaktan korkan ve aşı yaptırmak istemeyen öğrencilerin Aşı Karşıtlığı Ölçeği alt boyut ve toplam puan ortalamaları diğer öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek bulundu (p<0.05, **Tablo 4**). Diğer yandan öğrencilerin ikamet ettiği yer değişkeninin

COVID-19 Korkusu Ölçeği ve Aşı Karşıtlığı Ölçeği puan ortalamalarını etkilemediği görüldü ($p>0.05$, **Tablo 4**).

Tartışma

İntörn hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 korkusu ve aşı karşıtlığı durumlarının belirlenmesi ve aralarındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışma sonucunda; öğrencilerin Aşı Karşıtlığı Ölçeği toplam puan ortalaması 51.94 ± 8.88 olarak bulundu (**Tablo 2**). Ölçeğin hesaplanmış bir kesme değerinin olmadığı ve ölçek puanının arttıkça aşı kar-

şıtlığı/tereddüdün arttığı bildirilmiştir.⁽²²⁾ Bu durumda ölçekten alınabilecek toplam puanın 105 olduğu düşünüldüğünde, çalışmaya katılan intörn hemşirelerin orta düzeyde aşı karşıtlığı tutumuna sahip olduğu düşünülebilir. Çalışmada aşı yaptırmaktan korkan ve aşı yaptırmak istemeyen öğrencilerin Aşı Karşıtlığı Ölçeği toplam puan ortalamaları diğer öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek bulundu (**Tablo 4**).

Ayrıca, aşı yaptırmaktan korkan ve aşı yaptırmak istemeyen öğrencilerin; aşı yararı ve koruyucu etki değeri, aşı karşıtlığı, aşı olmamak için çözümler, aşı tereddüdünün meşrulaştırılması alt ölçek puanlarının

Tablo 2. Öğrencilerin “Aşı Karşıtlığı Ölçeği” ve “Covid-19 Korkusu Ölçeği” puan ortalamaları

Aşı Karşıtlığı Ölçeği ve Alt Boyutları	Ort.±SS	Min.-Max. Puan
Aşı yararı ve koruyucu değeri	21.47±3.71	9-90
Aşı karşıtlığı	15.58±5.43	6-30
Aşı olmamak için çözümler	8.94±3.98	5-25
Aşı tereddüdünün meşrulaştırılması	5.93±2.72	5-25
Toplam Ölçek Puanı	51.94±8.88	37-102
Covid-19 Korkusu Ölçeği	Ort.±SS	Min.-Max. Puan
Toplam Ölçek Puanı	15.05±5.29	7-32

Ort.: Ortalama; SS: Standart sapma.

Tablo 3. Covid-19 Korkusu Ölçeği ile Aşı Karşıtlığı Ölçeği puanları arasındaki korelasyon dağılımı

	Aşı yararı ve koruyucu değeri	Aşı karşıtlığı	Aşı olmamak için çözümler	Aşı tereddüdünün meşrulaştırılması	Aşı Karşıtlığı Ölçeği Toplam
Covid-19 Korkusu Ölçeği	r: -0.074 p: 0.474	r: 0.154 p: 0.134	r: 0.023 p: 0.824	r: -0.007 p: 0.945	r: 0.130 p: 0.209

r; Spearman Korelasyon Katsayısı

Tablo 4. İntörn öğrencilerin bağımsız değişkenlerine göre Covid-19 Korkusu Ölçeği ile Aşı Karşıtlığı Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamalarının dağılımı

Değişkenler	Aşı yararı ve koruyucu değeri	Aşı karşıtlığı	Aşı olmamak için çözümler	Aşı tereddüdünün meşrulaştırılması	Aşı Karşıtlığı Ölçeği Toplam	Covid-19 Korkusu Ölçeği
Cinsiyet						
Kadın	21.55±3.56	16.04±5.05	8.77±3.95	5.92±2.72	52.30±9.13	15.61±5.27
Erkek	21.00±4.70	12.61±6.93	10.07±4.17	6.00±2.82	49.69±8.00	11.46±3.92
İstatistiksel analiz	Z: -0.227	Z: -2.715	Z: -1.120	Z: -0.750	Z: -1.190	Z: -2.818
	p: 0.820	p: 0.007	p: 0.263	p: 0.453	p: 0.234	p: 0.005
İkamet Ettiği Yer						
Aile ile birlikte	21.61±3.55	15.94±5.30	8.92±4.16	6.07±3.00	52.55±9.45	15.58±5.67
Tanıdık/akraba ile birlikte	20.94±4.35	14.10±5.82	9.05±3.23	5.36±0.83	49.47±6.44	12.89±2.35
İstatistiksel analiz	Z: -1.741	Z: -0.529	Z: -1.227	Z: -0.533	Z: -0.132	Z: -1.093
	p: 0.082	p: 0.597	p: 0.220	p: 0.594	p: 0.895	p: 0.274
COVID-19 Hastalığına Yakalanma Durumu						
Evet	20.00±4.59	17.62±4.40	8.62±2.26	6.25±1.16	52.50±7.52	20.12±6.64
Hayır	21.61±3.62	15.39±5.49	8.97±4.11	5.90±2.82	51.89±9.15	14.59±4.94
İstatistiksel analiz	Z: -1.119	Z: -1.362	Z: -0.496	Z: -1.331	Z: -0.564	Z: -2.485
	p: 0.263	p: 0.173	p: 0.620	p: 0.120	p: 0.573	p: 0.013
COVID-19 Salgını Döneminde Korku Yaşama Durumu						
Evet	21.68±3.45	15.62±5.23	8.58±3.48	5.68±1.94	51.57±6.99	15.96±4.98
Hayır	20.28±4.96	15.35±6.66	11.07±5.90	7.42±5.27	54.14±16.75	9.71±3.68
İstatistiksel analiz	Z: -0.661	Z: -0.432	Z: -1.243	Z: -0.907	Z: -0.198	Z: -4.434
	p: 0.508	p: 0.666	p: 0.214	p: 0.364	p: 0.843	p: 0.000
Aşı Yapılmasından Korkma Durumu						
Evet	17.11±4.18	20.94±4.78	11.72±3.57	6.22±2.51	56.00±6.98	15.11±4.76
Hayır	22.48±2.76	14.34±4.80	8.30±3.81	5.87±2.78	51.01±9.18	15.03±5.43
İstatistiksel analiz	Z: -4.775	Z: -4.446	Z: -3.467	Z: -2.243	Z: -2.984	Z: -0.165
	p: 0.000	p: 0.000	p: 0.001	p: 0.025	p: 0.003	p: 0.869
Aşı Yaptırma İsteği						
Evet	22.26±2.99	14.50±5.06	7.91±3.34	5.75±2.83	50.42±8.49	15.61±5.37
Hayır	17.56±4.51	21.00±3.75	14.12±2.70	6.87±1.85	59.56±7.66	12.25±3.85
İstatistiksel analiz	Z: -3.837	Z: -4.356	Z: -5.414	Z: -3.846	Z: -4.228	Z: -2.134
	p: 0.000	p: 0.000	p: 0.000	p: 0.000	p: 0.000	p: 0.033

diğer öğrencilere göre yüksek olduğu görüldü. Bu sonuç beklenen bir bulgu olarak değerlendirildi. Neticede aşı yaptırmaktan korkan ve aşı yaptırmak istemeyen öğrencilerin aşı karşıtı tutumlarını, aşı tereddütü yaşamalarıyla, aşı olmamak için çözümlerin aranmasıyla ilgili olarak paralel şekilde nitelendirmek mümkündür.

Aşı karşıtlığı günümüzde dünya genelinde yaygınlık kazanması ve toplum sağlığı üzerinde potansiyel yıkıcı etkileri nedeniyle önemli bir probleme işaret etmektedir. Bu nedenle dünya genelinde ülkelerin aşı uygulamalarını iyileştirmek amaçlı girişimlerde bulunduğu bilinmektedir.^(23,24) COVID-19 pandemisi, aşının önemini bir kez daha ortaya koymuş olup pandeminin dünyada kontrol altına alınabilmesi için etkili ve güvenli aşuların geliştirilmesi, aşının bilimsel ve etik ilkeler doğrultusunda erişilebilir olması ve topluma uygulanması gerekmektedir.

Aşuların toplumda başarıyla uygulanması ve kabul görmesi, aşuya karşı toplumdaki tutumdan da büyük ölçüde etkilenmektedir.⁽⁴⁾ Çalışmaya katılan öğrencilerin aşı karşıtlığı tutumları ele alındığında; öğrencilerin aşı karşıtlığı tutumlarının orta düzeyde olması ve %16,7'ünün aşı yaptırmak istemediği sonucu dikkat çekmiştir.

Konuyla ilgili yapılan çalışma sonuçları incelendiğinde; Türkiye'de Kasım 2020'de yapılan bir araştırmada katılımcıların %49'u aşular geldiği takdirde aşı olmayı düşündüğünü bildirmiş, %30'u ise aşı yaptırmayı düşünmediğini belirtmiştir.⁽²⁵⁾ Salmon ve ark. (2021)'nin ABD'de yaptıkları çalışmada; katılımcıların %50'si aşuyu hemen olmayı düşünürken, %10'u hiç yaptırmayı düşünmediğini ifade etmişlerdir.⁽¹⁵⁾ Yıldız ve ark. (2021)'nin çocuklarına yönelik

aşı reddinde bulunan ailelerle yaptıkları bir çalışmada; ailelerin COVID-19 aşısını kendine yaptırmama durumuyla ilgili olarak %64,6'sının duruma olumsuz yanıt verdikleri bildirilmiştir.⁽¹⁰⁾

Paul ve ark. (2021)'nin Birleşik Krallık'ta yürüttükleri bir araştırmada, katılımcıların %16'sının COVID-19 aşısına karşı yüksek düzeyde güvensizlik duydukları bildirilmiştir.⁽²¹⁾ Bizim çalışmamızda ise öğrencilerin %16,7'si aşı olmak istemediğini ve aşının güvenilirliği ile ilgili endişe taşıdıkları ve güvenmediklerini ifade etmişlerdir. Yukarıdaki çalışmalar arasında bazı farklılıklar görülmektedir. Bu farklılığın; çalışmaların örneklemelerin ve çalışmaların yapıldığı ülkelerin farklı olmasından kaynaklandığı düşünülmüştür.

Pandemi sürecinde son derece yüksek enfeksiyon oranı ve nispeten yüksek ölüm oranıyla, bireyler doğal olarak COVID-19 kaynaklı hastalıktan korkmaya başlamıştır. Bu korkunun daha çok muhtemelen COVID-19 bulaşmış kişilerle temas kurma korkusu olduğu bildirilmiştir.⁽⁹⁾ Ne yazık ki korku, hastalığın kendisinin verdiği zararı artırabilmektedir.^(1,8,26) Nitekim hasta sayısının hızla artmasıyla birlikte, sağlık profesyonelleri ruhsal sağlık sorunlarına yol açabilecek fazla iş yükü ve yüksek riskli enfeksiyonla karşı karşıya kalmaktadır.^(27,28) Bu durum tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de hemşireleri etkilemiş ve hala da etkilemeye devam etmektedir.

Pandemi sürecinde en çok etkilenen gruplardan biri de şüphesiz hemşirelik mesleğinin güçlü adayları olan son sınıf yani intörn hemşirelik öğrencileri olmuştur. Bu çalışmada öğrencilerin COVID-19 Korkusu Ölçeği toplam puan ortalaması 15.05±5.29 olarak bulundu. Ölçekten alınabilecek en yüksek puanın 35 olduğu düşünülürse, öğrencilerin korku düzeylerinin orta sevi-

yede olduğunu söylemek mümkündür.

Öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%85,4) salgın döneminde korku yaşadığını ifade etmelerine rağmen, ölçek toplam puanının orta düzeyde bulunması düşündürücüdür. Bu durum öğrencilerin korku hissini farklı algılamış olmaları şeklinde yorumlanmıştır. Diğer yandan, COVID-19 salgını döneminde korku yaşayan, COVID-19 hastalığına yakalanan ve aşı yaptırmak isteyen öğrencilerin, COVID-19 Korkusu Ölçeği puan ortalamasının diğer öğrencilere göre anlamlı olarak yüksek olduğu belirlendi (Tablo 4). Bu durum, beklenen bir sonuç olarak değerlendirildi.

COVID-19 salgınıyla birlikte intörn hemşirelik öğrencilerinin bu süreçte uygulamalı derslerini hastane ortamında gerçekleştirmeleri, onların salgın korkularının artmasına ve bir an önce aşı olmak istemelerine neden olmuş olabilir. Nitekim, konuyla ilgili Yılmaz ve Yılmaz (2021)'in hemşirelik öğrencileriyle yürüttükleri bir çalışmada da öğrencilerin %85,9'unun COVID-19 pandemi sürecinde korku yaşadığı ve korku yaşayan öğrencilerin COVID-19 Korkusu Ölçeği puan ortalamasının diğer öğrencilere göre anlamlı şekilde yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁽²⁹⁾ Bu çalışma bulgularının bizim çalışma sonucumuzu destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Yapılan bu çalışma sonucunda; COVID-19 Korkusu Ölçeği ile Aşı Karşıtlığı Ölçeği alt boyutları ve toplam puanları arasında hiçbir anlamlı ilişki olmadığı saptandı (Tablo 3). Negatif anlamlı bir ilişkinin bulunmaması düşündürücü olmasına rağmen, bu sonuçlardan öğrencilerin korku düzeyinin aşı karşıtlığını etkilemediği görülmektedir. Salali ve Uysal (2020)'in Türkiye ve Birleşik Krallık'tan katılımcılarla yürüttükleri bir çalışmada COVID-19'la ilgili en-

dişe duyanlarda aşı yaptırmak düşüncesinin daha sık olduğu belirtilmiştir.⁽²⁰⁾ Benzer şekilde bizim çalışmamıza katılan aşı yaptırmak isteyen öğrencilerin COVID-19 korku düzeyi de yüksek bulunmuştur. Bu kapsamda ölçekler arasında ilişkinin bulunmaması ise öğrencilerin korku algısına ve aşı karşıtlığı tutumlarına yönelik düşüncelere ölçek maddelerinde yeterli şekilde yer verilememiş olması faktörünü akla getirmiştir.

Araştırma kapsamına alınan kadın öğrencilerin Aşı Karşıtlığı alt boyut puanı ile COVID-19 Korkusu Ölçeği puan ortalaması erkek öğrencilere oranla anlamlı olarak yüksek bulundu (Tablo 4). Bu sonuçlardan kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla aşı karşıtı olduğu ve salgın korkusuna sahip olduğu görülmektedir. İstanbul'da yapılan bir çalışmada kadın katılımcıların %32,9'u aşı yaptırmak istemezken, erkek katılımcıların ise %29,2'si aşı yaptırmak istemediğini belirtmiştir.⁽²⁵⁾

Salmon ve ark. (2021)'nin çalışmasında aşırıyı hiç yaptırmayı düşünmeyen kadın oranının erkek oranından fazla olduğu bildirilmiştir.⁽¹⁵⁾ Salali ve Uysal (2020)'in çalışmasında da kadınlarla karşılaştırıldığında, Türkiye'deki erkeklerin COVID-19 aşısını kabul etme olasılığı daha yüksek olduğu açıklanmıştır.⁽²⁰⁾ Diğer yandan, literatürde COVID-19 korkusunun kadınlarda daha fazla psikolojik etkiye neden olduğu çalışma sonuçlarıyla bildirilmiştir.^(7,28) Çalışma sonucumuzun literatürle uyumlu olmasına rağmen, araştırmaya katılan kadın öğrencilerin oranının yüksek olmasının da sonucu bu şekilde etkilediği varsayılmıştır.

Araştırma kapsamına alınan ailesiyle birlikte yaşayan öğrencilerin diğer öğrencilere göre anlamlı olmamasına rağmen COVID-19 Korkusu Ölçeği puan ortalamasının daha yüksek olduğu belirlendi (Tablo 4).

Bu sonuç ise salgın sürecinde, aile bireylerinin virüse maruz kalma ihtimalinin öğrencilerde yarattığı korkudan kaynaklanabileceğini akla getirmiştir.

Sonuç

Bu araştırmanın sonucunda; pandemi sürecinde intörn hemşirelerin COVID-19 pandemi korkusunun ve aşı karşıtlığı tutumlarının orta düzeyde olduğu, ikisi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ve aşı olmak istemeyen öğrencilerin aşının güvenilirliği ile ilgili endişe taşıdıkları bulundu. Ayrıca COVID-19 hastalığına yakalanma ile aşı yaptırmayı isteme durumlarının COVID-19 pandemi korku düzeyini, cinsiyet faktörünün ise hem aşı karşıtlığı hem de COVID-19 pandemi korkusunu etkileyen değişkenler olduğu bulundu.

Bu sonuçlar doğrultusunda; öğrencilerin COVID-19 pandemi korkusunu azaltmaya yönelik eğitim ve aktivitelerin düzenlenmesi, aşı karşıtlığına dönük aşının güvenilirliği konusunda yeterli bilgilendirmeler yapılması ve araştırmanın daha geniş bir örneklem grubunda erkek katılımcıların da artırılarak tekrarlanması önerilmektedir.

Araştırmanın sınırlılıkları

Bu araştırmanın tek bir merkezde yürütülmesi, belli bir zaman aralığında araştırma verilerinin toplanması, araştırma örneklemindeki erkek öğrencilerin sayısının az olması, öğrencilerin aşı reddi yapma durumlarının sorgulanmaması ve anket soruları cevaplarının öğrencilerin ifadelerine dayalı olması araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

Teşekkür

Çalışmamıza katılan öğrencilere teşekkür ederiz.

Çıkar çatışması:

Yazarların çıkar çatışması yoktur.

Mali destek:

Bu çalışma için herhangi bir mali destek alınmamıştır.

Kaynaklar:

1. Huang C, Wang Y, Li X, Ren L, Zhao J, Hu Y, et al. Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China. *The Lancet* 2020;395(10223):497-506.
2. She J, Jiang J, Ye L, Hu L, Bai C, Song Y. 2019 novel coronavirus of pneumonia in Wuhan, China: Emerging attack and management strategies. *Clinical and Translational Medicine* 2020;9(1):19.
3. World Health Organizations (WHO) announces COVID-19 outbreak a pandemic. <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/news/news/2020/3/who-announces-covid-19-outbreak-a-pandemic> adresinden 22.04.2020 tarihinde erişilmiştir.
4. Alicılar HE, Çöl M. Yeni Koronavirüs hastalığına karşı aşılama tutumu. Yeni Koronavirüs Pandemisi sürecinde Türkiye’de Covid-19 aşılması ve bağışıklama hizmetlerinin durumu. Türk Tabipleri Birliği, 24 Mayıs 2021, https://ttb.org.tr/userfiles/files/yeni_koronavirus_pandemisi_surecinde_turkiyede_covid19_asilamasi_ve_bagisiklama_hizmetlerinin_durumu.pdf] adresinden 09.07.2021 tarihinde erişilmiştir.
5. Worldometers. Covid-19 Coronavirus Pandemic. <https://www.worldometers.info/coronavirus/> adresinden 09.05.2021 tarihinde erişilmiştir.
6. Pakpour AH, Griffiths MD. The fear of Covid-19 and its role in preventive behaviors. *Journal of Concurrent Disorders* 2020;2(1):58-63.
7. Bakioğlu F, Korkmaz O, Ercan H. Fear of Covid-19 and positivity: Mediating role of intolerance of uncertainty, depression, anxiety, and stress. *International Journal of Mental Health and Addiction* 2020; May 28:1-14.
8. Ahorsu DK, Lin CY, Imani V, Saffari M, Griffiths MD, Pakpour AH. The fear of COVID-19 scale: development and initial validation. *International Journal of Mental Health and Addiction* 2020; Mar 27:1-9.
9. Lin CY. Social reaction toward the 2019 novel Coronavirus (Covid-19). *Social Health and Behavior* 2020;3(1):1-2.
10. Yıldız Y, Telatar TG, Baykal M, Yurtsever BAY, Yıldız İE. Covid-19 pandemisi döneminde aşı reddinin değerlendirilmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 2021;11(2):200-5.
11. Erkekoğlu P, Köse SBE, Balci A, Yürün A. Aşı kararsızlığı ve Covid-19’un etkileri. *Türkiye Klinikleri Literatür Eczacılık Bilimleri Dergisi* 2020;9(2):208-20.
12. Larson HJ, Jarrett C, Schulz WS, Chaudhuri M, Zhou Y, Dube E, et al. Measuring vaccine hesitancy: the development of a survey tool. *Vaccine* 2015;33(34):4165-75.
13. World Health Organization. Update on COVID-19 vaccine development. https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/risk-comms-updates/update45-vaccines-developement.pdf?sfvrsn=13098bfc_5 adresinden 09.05.2021 tarihinde erişilmiştir.
14. Türkiye Raporu. Koronavirüs Aşısı Olmayı Düşünüyor Musunuz? 30 Nisan 2021. <https://www.turkiyeraporu.com/arastirma/koronavirus-asisi-olmayi-dusunuyormusunuz-2-4230/> adresinden 09.05.2021 tarihinde erişilmiştir.
15. Salmon DA, Dudley MZ, Brewer J, Kan L, Gerber JE, Budigan H et al. Covid-19 vaccination attitudes, values and intentions among United States adults prior to emergency

Alıntı Kodu: Yılmaz D. ve ark. İntörn hemşirelik öğrencilerinin Koronavirüs (COVID-19) korkusunun aşı karşılığında etkisinin incelenmesi. *Jour Turk Fam Phy* 2021; 12 (4): 179-191. Doi: 10.15511/tjtfp.21.00479.

- use authorization. *Vaccine* 2021;39(19):2698-711.
16. Choi KR, Skrine Jeffers K, Logsdon MC. Nursing and the novel coronavirus: Risks and responsibilities in a global outbreak. *Journal of Advanced Nursing* 2020;1-2.
  17. Çevirme A, Kurt A. Covid-19 pandemisi ve hemşirelik mesleğine yansımaları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 2020;7(5):46-52.
  18. Jackson D, Bradbury-Jones C, Baptiste D, Gelling L, Morin K, Neville S, et al. Life in the pandemic: some reflections on nursing in the context of Covid-19. *Journal of Clinical Nursing* 2020; Apr 12:10.1111/jocn.15257.
  19. Türk Hemşireler Derneği. Son Sınıf Hemşirelik Öğrencilerine Yönelik Aşı Uygulaması Başlamıştır. <https://www.thder.org.tr/uploads/files/asilama-duyurusu.pdf>. adresinden 01.07.2021 tarihinde erişilmiştir.
  20. Salali GD, Uysal MS. Covid-19 vaccine hesitancy is associated with beliefs on the origin of the novel coronavirus in the UK and Turkey. *Psychological Medicine* 2020; 19:1-3.
  21. Paul E, Steptoe A, Fancourt D. Attitudes towards vaccines and intention to vaccinate against Covid-19: Implications for public health communications. *The Lancet Regional Health-Europe* 2021;1:100012.
  22. Kilincarslan MG, Sarıgül B, Toraman Ç, Şahin E. Development of valid and reliable scale of vaccine hesitancy in Turkish Language. *Konuralp Medical Journal* 2020;12(3):420-9.
  23. Betsch C, Böhm R, Chapman GB. Using behavioral insights to increase vaccination policy effectiveness. *Policy Insights from the Behavioral and Brain Sciences* 2015;2(1):61-73.
  24. Yalçın Balçık P, Demir H. Aşı karşıtlığı ve ekonomisi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi* 2021;24(2):375-98.
  25. İstanbul İstatistik Ofisi. İstanbul'da Koronavirüs Algı, Beklenti ve Tutum Araştırması. 2020. <https://mediabox.ibt.gov.tr/wpcontent/uploads/2020/11/Istanbulda-Koronavirus-Algi-Beklenti-ve-Tutum-Arastirmasi-Kasim2020.pdf> adresinden 09.07.2021 tarihinde erişilmiştir.
  26. Guan WJ, Ni ZY, Hu Y, Liang WH, Ou CQ, He JX, et al. Clinical characteristics of coronavirus disease 2019 in China. *The New England Journal of Medicine* 2020;382(18):1708-20.
  27. Lu H, Nie P, Qian L. Do quarantine experiences and attitudes towards Covid-19 affect the distribution of psychological outcomes in China? A quantile regression analysis, GLO Discussion Paper, No. 512. Essen: Global Labor Organization (GLO), 2020.
  28. Wang D, Hu B, Hu C, Zhu F, Liu X, Zhang J, et al. Clinical characteristics of 138 hospitalized patients with 2019 novel coronavirus-infected pneumonia in Wuhan, China. *JAMA* 2020;323(11):1061-9.
  29. Yılmaz D, Yılmaz DU. An examination of the relationship between fear of coronavirus (covid-19) in first year nursing students and their attitudes to the profession. *Current Health Sciences Journal* 2021;47(3):331-7.

Alıntı Kodu: Yılmaz D. ve ark. İntörn hemşirelik öğrencilerinin Koronavirüs (COVID-19) korkusunun aşı karşıtlığına etkisinin incelenmesi. *Jour Turk Fam Phy* 2021; 12 (4): 179-191. Doi: 10.15511/tjtfp.21.00479.